

Muzikaal bezoek aan Museum Speelklok

Wij kunnen snel en gemakkelijk een liedje luisteren via Spotify of YouTube. Nog niet zo lang geleden was dat anders, je moest zelf een instrument bespelen of naar een muzikant luisteren. In Museum Speelklok is bijzondere livemuziek te horen, namelijk muziek van zelfspelende muziekinstrumenten. Ook wordt de geschiedenis van dit soort instrumenten getoond.

Lisa Oskamp is redacteur van Kleio.

Museum Speelklok is opgericht naar een idee van de Kring van Draaiorgelvrienden en Stadsontspanning Utrecht, omdat zij graag een museum voor draaiorgels, speeldozen en andere mechanische muziekinstrumenten wilden beginnen. Om deze droom te verwezenlijken werd eerst geprobeerd zoveel mogelijk van dit soort werkende instrumenten te vinden. Na twee jaar verzamelen kon in 1956 de tentoonstelling *Van Speeldoos tot Pierement* worden geopend. Die trok veel bezoekers, waarop de gemeente Utrecht besloot een bedrag ter beschikking te stellen. In 1958 kon Museum Speelklok permanent haar deuren openen in een vleugel van het huidige Catharijneconvent. De museumcollectie groeide,

waarna twee keer werd verhuisd. Nu zit het museum in de gerestaureerde middeleeuwse Buurkerk. Je kunt alles zelf bekijken, maar het leukste is het volgen van een (gratis) rondleiding, waarbij de muziekinstrumenten aangezet worden en je daadwerkelijk kunt horen welke muziek het apparaat produceert. Ook zijn vele prachtig vormgegeven klokken en speeldozen te zien en zijn er diverse orgels te bewonderen.¹

Draaiorgels

Rond 1900 dook het pierement in het straatbeeld op. Het was de opvolger van het buikorgel, dat met een leren riem op de buik werd gedragen. Het pierement was groter, kleurrijk beschilderd en harder van klank. Het werd bespeeld door

een orgelboek: een lange strook zigzag gevouwen karton waar de muziek in is geprogrammeerd door middel van gaten. Tijdens de rondleiding worden een aantal liedjes afgespeeld, bijvoorbeeld door het straatorgel 'De Arabier'. Dit orgel werd in 1935 door de firma Perlee gekocht en heeft in Amsterdam, Utrecht en Groningen gespeeld. Met muziek van 'De Arabier' zijn zelfs grammofoonplaten opgenomen. In 2008 is 'De Arabier' door Museum Speelklok aangekocht. Een van de grootste instrumenten in het museum is dansorgel de 'Mortier' uit Antwerpen. Dit soort orgels stond in grote openbare dansgelegenheden. Er werd opgemeten hoe groot de ruimte was waar het orgel moest staan, waarna de gehele wand ermee werd bedekt. Hoe groter

¹ Alle informatie over het museum en de collectie is gebaseerd op de website van het museum en de tekstborden bij de muziekinstrumenten.

Klokken in de tentoonstelling.

de ruimte, hoe meer zijpanelen werden vervaardigd. Herbergier Theophile Mortier ging zelf orgels produceren, omdat zijn dansorgel veel bezoekers trok. Het dansorgel 'De Schuyt' werd door zijn firma gemaakt en is ook te zien in het museum. Dit orgel werd continu aangepast aan de laatste mode en de speelwijze werd steeds gemoderniseerd. Daardoor kunnen liedjes nu ook digitaal voor het orgel worden gearrangeerd.

Museum Expeditie

De techniek aan de binnenzijde van de instrumenten wordt zichtbaar gemaakt in de expositie *Museum Expeditie*. Hier staan diverse modellen die de bezoeker zelf in werking kan zetten; zo is goed te zien hoe de klanken van het instrument geproduceerd worden. In het Herenhuis zijn instrumenten te zien die rijke mensen in huis hadden. Tevens is in dit gedeelte van het museum een klein theater gebouwd waar men kan luisteren en kijken naar zelfspelende muziekinstrumenten. De bellen, orgelpijpen en trommels in deze mechanische instrumenten gaan na het opwinden van een veer of het zakken van een gewicht zelf spelen. In de Koninklijke Kamer zijn speelklokken te zien die bij-

voorbeeld in huis stonden bij Europese koninklijke families om te tonen hoe rijk ze waren. Klokken werden vroeger als relatiegeschenk gegeven; ze stonden symbool voor eeuwigdurende vriendschap of trouw. Zo gaf Elisabeth I van Engeland een klok met orgel en automaten aan de Turkse sultan Mohammed III. Centraal opgesteld is een klok van klokkenmaker Charles Clay, die muziek speelt van G.F. Händel. Clay werd in 1723 benoemd tot *Clockmaker to His Majesty's Board of Works* aan het Engelse koninklijke hof. Hij heeft vanuit deze functie orgelklokken gemaakt die tot de top behoorden van de exemplaren die in Engeland zijn gemaakt. De klok die in het museum te zien is, is een bijzonder exemplaar, omdat deze origineel en nog helemaal compleet is.

Het museum in de les

De collectie van het museum sluit niet direct aan op de inhoud van een van de tien

tijdvakken of de historische contexten. Een koppeling met de lespraktijk kan wel gemaakt worden als er gewerkt wordt met een thema. Immaterieel erfgoed zou zo'n thema kunnen zijn, waarbij de exploitatie van draaiorgels goed aansluit. Een andere optie is het koppelen van geschiedenis aan een ander schoolvak, zoals natuurkunde. Natuurkunde komt bijvoorbeeld terug als er gekeken wordt naar de techniek achter de zelfspelende instrumenten. Maar ook het vak informatica kan geïntegreerd worden. De leerlingen kunnen namelijk, geïnspireerd door alle klokken die ze hebben gezien, zelf een moderne digitale klok maken, waarbij ze muziek programmeren die aangeeft dat een uur verstreken is. De meeste leerlingen zijn geïnteresseerd in muziek, het zal dus niet lastig zijn om hen te enthousiasmeren voor dit museum. Museum Speelklok is in ieder geval een aanrader voor de docent zelf. ■

Boven: Tafelklok waarbij elk uur de vogeltjes gaan fluiten.
Onder: Straatorgel 'De Arabier'.

Museum Speelklok

Steenweg 6 (op loopafstand van Utrecht Centraal Station)

Openingstijden: dinsdag tot en met zondag, van 10.00 uur tot 17.00 uur.

Bezoek met een groep leerlingen: € 7,00 per persoon. De leerlingen krijgen een rondleiding met een livedemonstratie van de instrumenten en bezoeken het Restauratieatelier. Dit moet van tevoren worden gereserveerd.

Zelf bezoeken: € 14,00 of gratis met Museumkaart.

Kijk voor meer informatie op www.museumspeelklok.nl.